

Uluslararası İktisat Perspektifinden Sınırlar ve Kalkınma İlişkisi

Ferhat Öztutuş¹

Özet

Bu çalışma, uluslararası iktisat literatüründe sınırları çoğunlukla sadece dış ticaret maliyetleri, gümrük rejimleri ve göç politikaları üzerinden ele alan yaklaşımların ötesine geçerek, sınır kavramını kalkınma süreçlerinin kurucu ve aktif bir unsuru olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada sınırlar ile kalkınma arasındaki ilişki; klasik iktisat, modernleşme teorileri, bağımlılık ve dünya-sistemi yaklaşımları ile eleştirel sınır çalışmaları birlikte ele alınmakta ve sınırların kalkınmayı hem destekleyebilen hem de eşitsizlikleri derinleştirebilen çok boyutlu iktisadi ve kurumsal filtreler olarak nasıl işledikleri tartışılmaktadır. Bu çerçevede, sınırların yalnızca coğrafi ya da hukuki ayırım çizgileri olmadıkları; emeğin, sermayenin ve malların dolaşımını ve ayrıca politika tercihlerini biçimlendiren düzenleyici iktisadi ve kurumsal mekanizmalar oldukları ileri sürülmektedir. Politika bağlamında sunulan uygulamalı örnekler ise sınır-kalkınma ilişkisinin tek yönlü bir etki süreci olmadığını; bağlama ve kurumsal kapasiteye duyarlı, karşılıklı etkileşimlere dayanan ve çok katmanlı bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır.

1. Giriş

Uluslararası iktisat çalışmaları sınırları genellikle ticaret maliyetleri, gümrük rejimleri veya göç kısıtları bağlamında ele alırken; sınırların kalkınma politikalarının mekânsal, kurumsal ve normatif çerçevesini nasıl yapılandırdığına daha sınırlı ölçüde odaklanmaktadır. Bu durum, sınırların kalkınmanın yönünü, kapsayıcılığını ve eşitsizlik üretme kapasitesini şekillendiren çok katmanlı iktisadi ve siyasal mekanizmalar olarak işlev görmesini çoğu zaman arka planda bırakmaktadır. Bu çerçevede bu bölüm, uluslararası iktisatta sınırların rolünü

1 Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, ferhatoztutus@hakkari.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6146-144X

ticaret, emek hareketliliği ve politika entegrasyonu olmak üzere üç temel mekanizma üzerinden ele almaktadır.

Sınırlar ve kalkınma, sosyal bilimlerin farklı alanlarında uzun süre birbirinden görece bağımsız tartışma konuları olarak ele alınmıştır. Ancak son yıllarda sınır çalışmalarında, sınırları durağan coğrafi çizgiler olarak kavramsallaştıran yaklaşımlardan onları gündelik pratikler, politik tercihler, kurumsal unsurlar ve küresel ölçekli etkileşimler aracılığıyla sürekli yeniden üretilen ilişkisel süreçler olarak ele alan eleştirel bir yönelime doğru belirgin bir dönüşüm gözlemlenmektedir (Kolossoy, 2005; Newman, 2006a/2006b; Rumford, 2006; Naples ve Bickham Mendez, 2015). Böylece, sınırların hukuki ve jeopolitik çizgiler olarak ele alınmasına odaklanan klasik yaklaşımlar da (Prescott ve Triggs, 2008) daha geniş bir analitik çerçeve içinde yeniden konumlandırılmıştır.

Bu bağlamda, son yıllarda yayımlanan ‘sınır’ çalışmalarında “sınır nerede?” sorusundan ziyade, “sınır nasıl işler ve ne tür etkiler üretir?” sorularına yönelen kavramsal bir kayma dikkat çekmektedir (Van Houtum, 2005; Paasi, 2005; Diener ve Hagen, 2009; Brambilla, 2015). Bu dönüşüm, küreselleşmenin hızlandığı ekonomik, siyasal ve kültürel etkileşimlerin sınırların anlam ve işlevlerinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmasıyla bağlantılı olduğu kadar, kalkınma süreçlerinin mekânsal boyutunu da daha görünür hâle getirmiştir. Bu çalışmada, söz konusu literatürden hareketle, sınırların emeğin, malların, sermayenin ve kaynakların dolaşımını düzenleyen ve bu yolla farklı kalkınma dinamiklerini şekillendiren düzenleyici unsurlar olarak ele alınabileceği ileri sürülmektedir.

Bu bölümün özgün katkısı, sınırlar ile kalkınma arasındaki ilişkiyi belirli uluslararası iktisadi değişkenler bağlamında tek yönlü bir etki mekanizması olarak değil, karşılıklı olarak birbirini kuran aktif bir süreç olarak ele almasıdır. Konuyu klasik iktisat, modernleşme teorisi, bağımlılık ve dünya-sistem yaklaşımları gibi eleştirel sınır çalışmaları birlikte değerlendirilerek, sınırların kalkınmayı hem teşvik edebilen hem de sınırlayabilen bir iktisadi filtre olarak nasıl işlediği tartışılmaktadır. Bu çerçevede bölüm, uluslararası iktisat literatürüne sınırların yalnızca maliyet veya engel değil, politika tasarımı ve kurumsal kapasiteyle şekillenen aktif düzenleyici unsurlar olduğunu gösteren bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Bu bölüm, uluslararası iktisat literatüründe çoğu zaman ikincil bir değişken olarak ele alınan sınır² kavramını, kalkınma süreçlerinin bir aracı olarak yeniden

2 Bu çalışmada ‘sınır’ kavramı, kalkınma kuramlarının çoğunlukla doğal bir analiz birimi olarak kabul ettiği ‘ulusal/coğrafi sınır’ çerçevesinde kullanılmaktadır.

değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, ilk olarak, sınır ve kalkınma kavramları uluslararası iktisada ilişkin değişkenler perspektifinde kavramsal düzeyde ele almakta, ardından da bu iki kavram arasındaki ilişkiyi teorik olarak değerlendirmektedir. Takip eden başlıkta, emeğin küresel mobilitesi, dış ticaret, güvenlik, çevre ve iklim ile sosyal politikaları çerçevesinde sınır-kalkınma etkileşimi tartışılmaktadır. Bir sonraki adımda, farklı coğrafyalardan seçilmiş uygulama örnekleri aracılığıyla sınırların nasıl yönetildiğine bağlı olarak ortaya çıkan farklı kalkınma sonuçları analiz edilmektedir. En sonda yer alan sonuç ve tartışma bölümünde de genel değerlendir yapılmakta ve sınırların kalkınmadaki rolüne ilişkin uluslararası iktisat temelli güncel tartışmalara dönük bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. Sınırlar ve Kalkınma: Kavramsal Değerlendirme

Sınırlar, modern devlet sisteminde uzun süre egemenliğin göstergesi olan coğrafi ayırım çizgileri olarak ele alınmıştır. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu yaklaşımın sınırları sorgulanmaya başlanmış; sınırlar, toplumsal, ekonomik ve kültürel süreçlerle birlikte işleyen aktif yapılar olarak yeniden düşünülmüştür (Paasi, 2005; Diener ve Hagen, 2009). Dolayısıyla kalkınma çalışmalarıyla sınır çalışmalarını ilişkilendiren yaklaşımlar, kalkınma politikalarının sınırlar etrafında ve sınırlar aracılığıyla nasıl şekillendiğine dikkat çekmeye başlamıştır (Novak, 2016). Buradan hareketle, sınırların yalnızca mekânın dışsal bir çerçevesi değil, kalkınma politikalarının müzakere edildiği, uygulandığı ve kimi zaman yeniden tanımlandığı alanlar olarak ele alınabileceği söylenebilir. O halde, sınırlar artık pasif çizgiler olmaktan ziyade, kalkınma süreçlerinin yönelimleri üzerinde etkide bulunan düzenleyici mekânsal oluşumlar olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Ekonomik açıdan bakıldığında ise, sınırlar hem akışkanlığı düzenleyen filtreler hem de kalkınma eşitsizliklerini yeniden üreten mekanizmalar olarak işlev görmektedir. Farklı bir ifadeyle sınırla, bir yandan ticaret ve sermaye hareketlerini yönlendiren geçiş noktaları olarak küresel karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin parçası hâline gelirken (Keohane ve Nye, 2012; Brown vd., 2020), diğer yandan piyasa erişimini sınırlandırarak bölgesel kalkınma farklarını derinleştirebilmektedir (Redding ve Sturm, 2008). Bu noktada Brambilla'nın (2015) "borderscapes" yaklaşımı, sınırların bu ikili niteliğini vurgulayarak, onların hem engelleyici hem de üretken etkilerinin birlikte düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, kalkınma süreçlerinin sınır politikalarıyla kurduğu ilişki, farklı mekânsal ve toplumsal sonuçlar üretebilen gerilimli bir alan olarak görünmektedir.

Sınır-kalkınma ilişkisi yalnızca ekonomik süreçlerle sınırlı olmayıp, güvenlik, çevre ve kurumsal dinamiklerle birlikte şekillenebilmektedir. Güvenlik boyutunda ele alındığında, sınır ihtilafları ve militarizasyonun kamu kaynaklarının güvenlik harcamalarına yönelmesine yol açarak kalkınma üzerinde dolaylı baskılar oluşturduğu vurgulanmaktadır (Buzan ve Wæver, 2003). Bu durum, özellikle çatışma bölgelerinde altyapı yatırımlarının ertelenmesine ve kalkınma süreçlerinin kırılganlaşmasına neden olabilmektedir. Güvenlik ile kalkınma arasındaki bu gerilim, sınırların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve askerî dinamikler aracılığıyla da şekillendiğine işaret etmektedir. Örneğin, Balkanlar'da sınırların yeniden çizilmesi ve ayrıca buradaki çatışmaların uzun dönemli ekonomik toparlanmayı geciktirdiği, hem uluslararası kuruluş raporlarında hem de yakın dönemdeki ampirik çalışmalarda ortaya konmuştur (Choromides, 2004; Keşeljević, Nikolić ve Spruk, 2025).

Çevresel süreçler de sınır-kalkınma ilişkisinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin sınır bölgelerinde yeni kırılganlıklar yarattığı ve bu durumun kalkınma dinamiklerini sınırlandırabildiği iddia edilmektedir (Schmook ve diğerleri, 2022). Bu açıdan su kaynaklarının paylaşımı, tarımsal üretim koşulları ve göç baskıları gibi etmenler, sınırların ekolojik boyutunu daha görünür kılmakta ve de çevresel sürdürülebilirliği sınır politikaları ile kalkınma arasındaki ilişkinin kritik bir eksenine hâline getirmektedir.

Kurumsal açıdan bakıldığında ise, sınır bölgeleri tarihsel olarak merkezden uzak ve marjinal alanlar olarak değerlendirilmiştir. Ancak uluslararası iktisadi bütünleşme süreçleri bu algıyı kısmen dönüştürmüştür. Avrupa Birliği (AB) kapsamındaki sınır bölgeleri, Birliğe üye ve aday ülkeler için bir yandan yapısal dezavantajlarla ilişkilendirilmeye devam ederken, diğer yandan INTERREG gibi politika araçları aracılığıyla kalkınma projelerinin odağı hâline gelmektedir (Chirodea, 2021). Benzer biçimde, Brexit sonrası dönemde AB ile Birleşik Krallık arasında yürürlüğe konan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın ticaret, yatırım ve düzenleyici uyum üzerindeki etkileri, sınırların hem engelleyici hem de yeniden yapılandırıcı bir rol üstlenebildiğini açıkça göstermektedir (European Parliament, 2023a; European Parliament, 2023b). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) - Meksika sınırında ise USMCA çerçevesinde gelişen ticari ve üretim ilişkileri, sınırların bölgesel entegrasyon açısından sunduğu potansiyellere işaret etmektedir (Villarreal, 2024).

Sınır-kalkınma ilişkisi ters yönden ele alındığında, kalkınma politikalarının ve bu çerçevedeki süreçlerin de sınırların işleyişini ve algılanış biçimlerini dönüştürebildiği görülmektedir. Ekonomik büyüme, yönetim kapasitesi ve teknolojik dönüşümler gibi unsurların, sınırların geçirgenliği ve düzenleyici işlevleri üzerinde etkili olabileceği farklı çalışmalar tarafından tartışılmaktadır

(Agnew, 2008; Novak, 2016). Yine dış ticaretin serbestleştirilmesinin sınır maliyetlerini düşürerek bölgesel kalkınma desenlerini dönüştürdüğü ifade edilirken (Redding ve Sturm, 2008), göç ve doğal kaynak yönetimi gibi süreçlerin de sınırları yeniden üreten mekanizmalar olarak işlev gördükleri vurgulanmaktadır (Schmook ve diğerleri, 2022). Diğer taraftan Brambilla'nın (2015) sınır bölgelerini kalkınma yardımlarının yoğunlaştığı, ancak aynı zamanda dışlanma dinamiklerinin de sürdüğü mekânlar olarak ele alan yaklaşımı, bu karşılıklı görünür kılmaktadır.

Bu çerçevede, sınırlar ile kalkınma ilişkisinin tek yönlü bir etki-tepki zinciri olarak kavranamayacağı; aksine, karşılıklı olarak birbirini şekillendiren çok katmanlı bir etkileşim alanı sunduğu söylenebilir. Sınırlar kalkınma süreçlerini düzenlerken, kalkınma pratikleri de sınırların anlamını, işlevini ve geçirgenliğini yeniden tanımlayabilmektedir. Bu karşılıklı dinamik bağ, sınırların hem eşitsizlik hem de işbirliği üretebilen mekânsal düzenekler olarak ele alınmasını, kalkınmanın ise sınırları hem aşındıran hem de pekiştiren bir rol üstlenebileceğini göstermektedir.

3. Sınırlar ve Kalkınma: Teorik Altyapı

Sınırlar ile kalkınma arasındaki ilişki, sosyal bilimler literatüründe uzun süredir tartışılmalı olmakla birlikte, bu ilişkinin nasıl kavramsallaştırıldığı tarihsel olarak farklı teorik yönelimler çerçevesinde şekillenmiştir. Erken dönem yaklaşımlar, sınır-kalkınma ilişkisini büyük ölçüde klasik iktisat teorileri içinde ele almış; sınırlar çoğunlukla ekonomik akışların önünde konumlanan engeller ya da bu akışları düzenleyen araçlar olarak değerlendirilmiştir. Ricardo'nun (1817) serbest ticaret kuramı, ticaret kısıtları ve gümrük engellerinin ekonomik refah ve verimlilik üzerinde sınırlayıcı etkiler yarattığını savunurken, Friedrich List (1841) ulusal kalkınmanın belirli tarihsel aşamalarda sınırların korunması ve devlet müdahalesiyle mümkün olabileceğini ileri sürerek korumacı bir çerçeve geliştirmiştir. Bu erken teorik zıtlasma, sınırların kalkınma süreçlerindeki rolünü ilk kez sistematik biçimde problematize etmiş ve sınırları iktisadi akımların düzenlenmesine aracılık eden kurumsal mekanizmalar olarak düşünmeye imkân tanımıştır.

Bu çerçeve, modernleşme teorilerinin yükselişiyle birlikte kalkınma tartışmalarının daha belirgin biçimde devlet-merkezli ve kurumsal bir nitelik kazandığını göstermektedir. Örneğin Rostow'un (1960) kalkınma evreleri yaklaşımı, Lewis'in (1954) ikili yapı modeli ve Todaro ve Smith'in (2015) çalışmaları, farklı kuramsal yönelimlere sahip olmakla birlikte, kalkınma süreçlerini büyük ölçüde ulusal sınırlar içinde işleyen ve ulusal devletlerin kurumsal kapasitesine dayanan bir çerçevede ele almıştır. Bu yaklaşımlar,

sınırları kalkınmanın dışsal bir koşulu olarak problematize etmekten ziyade, siyasal ve kurumsal düzenlemelerin mümkün olduğu mekânsal çerçeveler olarak örtük biçimde varsaymıştır. Diğer bir ifadeyle sınırların, üretim, ticaret ve ekonomik politika süreçlerinin istikrarlı biçimde örgütlendiği alanlar olarak, kalkınma süreçlerinin işlemesine aracılık eden iktisadi ve yönetsel filtreler şeklinde düşünülmesine imkân tanınmıştır.

Ancak yirminci yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlar, görece iyimser kalkınma anlatılarını giderek daha fazla sorgulamaya başlamıştır. Piyasa ekonomilerinin tarihsel olarak devlet müdahalesi ve kurumsal düzenlemeler olmaksızın var olamayacağını vurgulayan Polanyi'nin (1944) yaklaşımı, sınırların ve kurumsal çerçevelerin kalkınma süreçlerinde piyasanın toplumsal olarak gömülü biçimde işlemesini mümkün kılan koruyucu düzenekler olarak ele alınmasına teorik bir zemin sunmaktadır. Bu eleştirel çizgi, bağımlılık teorisi ve dünya-sistemi yaklaşımıyla daha sistematik bir nitelik kazanmıştır. Frank (1967), azgelişmiş ülkelerdeki kalkınma süreçlerinin gelişmiş merkezlere bağımlı biçimde işlediğini ve sınırların bu bağımlılık ilişkilerini kurumsallaştıran bir rol oynadığını savunurken; Cardoso ve Faletto (1979), bağımlılığın kalkınmayı bütünüyle dışlamadığını, ancak eşitsiz ve hiyerarşik biçimler altında gerçekleştiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Wallerstein (1974) de, modern dünya-ekonomisini merkez-çevre ilişkileri çerçevesinde ele alarak, sınırları bu yapısal eşitsizliklerin mekânsal olarak somutlaştığı düzenekler olarak kavramsallaştırmıştır.

Bu hattı çağdaş küresel değer zincirleri bağlamında yeniden ele alan Mezzadra, Neilson ve Pickles (2015), sınırların yalnızca ulusal ekonomileri ayıran çizgiler olarak değil; emeği farklılaştıran, hareketliliği hiyerarşik biçimde düzenleyen ve değer aktarımını yöneten aktif mekanizmalar olarak işlediğini göstermiştir. Bu çerçeve, sınırların küresel eşitsizliklerin yeniden üretiminde oynadığı merkezi role işaret etmektedir. Novak'ın (2011, 2016, 2017) çalışmalarında da dolaylı olarak işaret edildiği üzere, kalkınma söylem ve pratikleri tarihsel olarak sınırlarla tanımlanan devlet-merkezli mekânsal koordinatlar içinde şekillenmiştir. Bir diğer ifadeyle, sınırlar bu süreçlerde hem düzenleyici hem de sınırlayıcı bir rol üstlenmiştir. Dolayısıyla sınırların emek hareketliliğini ve değer aktarımını yöneten, küresel eşitsizlikleri yapılandıran ilişki mekanizmalar olarak işlediği söylenebilir.

1980'ler ve 1990'larla birlikte küreselleşme tartışmaları, sınır-kalkınma ilişkisini yeniden düşünmeye zorlamıştır. Ohmae'nin (1990) "sınırsız dünya" tezi ile Castells'in (1996) "ağ toplumu" yaklaşımı, ekonomik faaliyetlerin giderek ulusal sınırların ötesinde örgütlendiğini savunarak kalkınma süreçlerinde sınırların öneminin azaldığını ileri sürmüştür. Sen'in (1999) kalkınmayı

özgürlüklerin genişlemesi olarak tanımlaması da sınırların açılmasının bireylerin ekonomik ve toplumsal fırsatlara erişimini dönüştürebileceği fikrini güçlendirmiştir. Buna karşılık Rodrik (2000), küresel entegrasyonun sürdürülebilir kalkınma üretebilmesi için ulusal sınırlar içinde demokratik meşruiyete sahip politika alanlarının korunmasının zorunlu olduğunu savunarak, sınırların kalkınma politikaları açısından hâlâ merkezi bir rol oynadığını ileri sürmüştür. Benzer biçimde Balibar (2002), Newman (2006) ve Sassen (2006), küreselleşmenin sınırları ortadan kaldırmak yerine, onları kimlik, güvenlik ve kalkınma politikaları bağlamında yeniden merkezileştirdiğini ortaya koymuşlardır.

Aynı dönemde, klasik-tarihsel iktisat geleneğine dayanan korumacı yaklaşımlar da gündeme gelmiştir. List'in (1841) ulusal kalkınma için sınırların korunması gerektiğine ilişkin erken dönem argümanları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde stratejik önemini korumaya devam etmiştir. Buna karşılık postkolonyal yaklaşımlar, kalkınma söylemlerinin sınırların meşrulaştırılmasında oynadığı rolü eleştirel biçimde sorgulamışlardır (Said, 1978; Spivak, 1988; Mbembe, 2001). Bu perspektifler, sınırları yalnızca ekonomik düzenleme araçları olarak değil; aksine iktidar, tahakküm ve dışlama ilişkilerinin üretildiği mekânsal düzenekler olarak ele almıştır. Mezzadra ve Neilson (2013) ise sınırların sermaye akışlarını yönetme ve emeği farklılaştırma işlevleri üzerinden küresel kalkınma süreçlerinin merkezinde yer aldığını vurgulayarak bu eleştirel hattı güncel bağlama taşımıştır.

Diğer yandan kurumsalcı yaklaşımlar ve yeni ekonomik coğrafya literatürü de, sınırların kalkınmadaki rolünü piyasa erişimi ve kurumsal kapasite ekseninde yeniden ele almıştır. Örneğin Krugman (1991), sınır maliyetlerinin piyasa erişimini sınırlandırarak bölgesel kalkınma desenlerini şekillendirdiğini ortaya koyarken Redding ve Sturm (2008), uluslararası sınırların ticaret maliyetleri yoluyla piyasa erişimini kısıtladığını ve bunun bölgesel kalkınma üzerinde kalıcı ve mekânsal olarak farklılaşan etkiler yarattığını ampirik olarak göstermiştir. North (1990) ile Acemoglu ve Robinson (2012) ise sınırların yalnızca fiziki ayrımlar değil, kurumsal düzenlemelerin işlediği çerçeveler olduğunu; bu düzenlemelerin ekonomik performans ve kalkınma düzeylerini belirlediğini savunmuştur. Rodrik'in (2000) "*How far will international economic integration go?*" adlı çalışmasının söz konusu tartışmaya katkısı da, ulusal sınırların demokratik kurumların işleyişi ve kalkınma politikalarının meşruiyeti açısından taşıdığı önemi yeniden gündeme taşımıştır.

2000 sonrası literatür, sınırları yalnızca ekonomik ya da kurumsal yapılar olarak değil; aksine toplumsal, kültürel ve çevresel süreçlerle iç içe geçmiş dinamik mekânlar olarak ele almaya yönelmiştir. Bu kapsamdaki eleştirel sınır

çalışmaları ve borderscapes yaklaşımı, sınırları sabit çizgilerden ziyade, gündelik pratikler ve çok ölçekli ilişkiler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen mekânsal süreçler olarak ele almaktadır (Paasi, 2005; Brambilla, 2014). Yine sınırların kalkınma politikalarıyla nasıl iç içe geçtiği güvenlikleştirme kuramı üzerinden tartışılırken (Buzan ve Wæver, 2003), AB bağlamında ise kalkınma yardımlarının sınır kontrolüyle koşullandırılmasının bu ilişkinin çağdaş bir tezahürü olduğu gösterilmiştir (Cobarrubias ve Novak, 2025). Son dönemde yapılan çalışmalar, sınırların kalkınma üzerindeki etkilerinin yalnızca ekonomi ve güvenlik ekseninde değil, ekolojik kırılganlıklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Rockström vd., 2009; Schmook vd., 2022; Yuval-Davis, 1993; Paul, 2024).

Bu farklı teorik yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde, sınırların kalkınma süreçlerinde ticaret, emek hareketliliği ve politika entegrasyonu olmak üzere birden fazla mekanizma üzerinden işlediği görülmektedir. Dış ticaret teorileri sınırları piyasa erişimini düzenleyen maliyet ve koruma araçları olarak ele alırken bağımlılık, dünya-sistemi ve eleştirel yaklaşımlar ise sınırların emek hareketliliğini ve değer aktarımını eşitsiz biçimde yapılandırıldığını savunmaktadır. Diğer taraftan kurumsalcı ve çağdaş sınır çalışmaları, sınırları kalkınma politikalarının meşruiyetini ve uygulanabilirliğini belirleyen politik alanlar olarak konumlandırmaktadır. O hâlde sınırlar, kalkınmayı ne otomatik biçimde engelleyen ne de kendiliğinden teşvik eden yapılar olarak görülmelidir. Daha ziyade, içinde yer aldıkları siyasal, kurumsal ve toplumsal bağlama bağlı olarak işleyen çok boyutlu iktisadi ve mekânsal filtreler olarak düşünülmelidir.

4. Kalkınma ve Sınırlar: Uluslararası Politika Alanları

Kalkınma ile sınırlar arasındaki ilişki, en somut biçimde farklı politika alanları üzerinden gözlemlenmektedir. Dış ticaret, göç, güvenlik, çevre ve sosyal politikalar, sınırların kalkınmayı nasıl şekillendirdiğini ortaya koyan başlıca mekanizmaları oluşturmaktadır. Farklı bir ifadeyle bu politika alanları, sınırların kalkınmada köprü mü yoksa bariyer mi işlevi göreceğini belirleyen iktisadi ve siyasal filtreler olarak işlev görmektedirler. Uluslararası iktisat perspektifinden bakıldığında ise, söz konusu politikalar sınırların ticaret akışlarını, emek hareketliliğini ve politika entegrasyonunu nasıl düzenlediğini görünür kılmakta; böylece sınırların kalkınmayı kimi koşullarda teşvik eden, kimi koşullarda ise eşitsizlikleri derinleştiren aktif düzenleyici unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu husus aşağıda, sınır-kalkınma ilişkisi bağlamında soyut bir kavramsal tartışma olarak değil, farklı politika alanları üzerinden işleyen bütüncül bir iktisadi mekanizma olarak ele alınmaktadır.

4.1. Emegın Küresel Mobilitesi ve Kalkınmanın Sınırları

Emegın uluslararası mobilitesini yönlendiren göç politikaları, ulusal sınırların kalkınma üzerindeki etkisini en açık biçimde görünür kılan politika alanlarından biridir. Çünkü emek hareketliliğı, ekonomik büyümenin beşeri sermaye aracılığıyla nasıl üretilceğini doğrudan belirlemektedir. Uluslararası iktisat literatüründe emek dolaşımı çoğunlukla verimlilik artışı ve gelir transferleri çerçevesinde ele alınsa da, ulusal sınır rejimleri bu sürecin kimler için, hangi koşullarda ve ne ölçüde mümkün olacağını belirleyen temel iktisadi filtreler olarak işlev görmektedir. Bu nedenle göç politikaları, sınırların kalkınma süreçlerinde birer köprü mü yoksa bariyer mi olacağını tayin eden merkezi araçlar haline gelmektedir.

Emegın uluslararası serbest dolaşımı, beşeri sermaye birikimini ve döviz akışlarını artırarak kalkınmayı destekleyebilse de, katı sınır kontrollerinin emeğı kayıt dışı ve güvencesiz biçimlere yönlendirdiğı ve bunun uzun vadeli kalkınma dinamikleri üzerinde sınırlayıcı etkiler yarattığı görülmektedir (Castles ve Miller, 1998; Massey, Durand, ve Pren, 2016). Ampirik çalışmalar da, sıkı sınır kontrollerinin göçü ortadan kaldırmaktan ziyade emeğı daha kırılgan statüleri ittiğini; bunun da uzun vadede kalkınma potansiyelini sınırlandırabildiğini ortaya koymaktadır (Czaika ve Hobolth, 2016). Bu çerçevede göç politikaları, yalnızca göçün hacmini değil, emeğın piyasalara hangi statüler altında dâhil edileceğini de belirleyerek kalkınmanın kapsayıcılık düzeyini doğrudan etkileyen mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır.

Diğer yandan, mesela, Kanada'daki geçici tarım işçileri programı, emeğın kısa vadede üretkenliğı artırmasına karşın, göçmen işçilerin kalıcı statüleri erişememesi nedeniyle uzun vadeli kalkınmaya katkısının sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır (Preibisch ve Otero, 2014). Benzer şekilde Türkiye'de göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliğı alanında karşılaştıkları yapısal kırılganlıklar, emeğın değerini düşürmekte, [uluslararası mobilitesini arttırmakta] ve kalkınmanın toplumsal kapsayıcılığını zayıflatmaktadır (Civan ve Gökalp, 2011). Bu örnekler, ulusal sınırların emek hareketliliğini düzenlerken aynı zamanda eşitsiz kalkınma biçimlerini yeniden üretebildiğini ifade etmektedir.

Göç politikalarının bu iktisadi etkileri, global emek hareketliliğinin güvenlik ve siyasal öncelikler ekseninde yeniden yapılandırılmasıyla daha da belirginleşmektedir. Bigo'nun (2005) "güvenlik alanı" yaklaşımı, ulusal sınır yönetiminin yalnızca göçü düzenleyen teknik araçlar olmadığını; aynı zamanda hareketliliğı siyasal olarak sınıflandıran ve meşrulaştıran mekanizmalar olarak yeniden ürettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda sınır rejimleri, kimin hangi koşullar altında dolaşıma girebileceğini belirlerken, emeğın statüleri ve buna bağlı toplumsal dışlanma biçimleri üzerinde dolaylı fakat belirleyici etkiler

yaratmaktadır. Benzer şekilde Adamson (2006) ve Rudolph (2005) tarafından yapılan araştırmalar, göçün devletlerin ekonomik ve güvenlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini, ulusal sınır yönetiminin emek piyasaları, üretim yapıları ve uluslararası rekabet koşullarıyla iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede göç politikalarının, emek hareketliliği üzerinden kalkınmanın iktisadi, siyasal ve insani boyutlarını kesiştiren kurucu bir politika alanı olarak öne çıktığı görülmektedir.

4.2. Dış Ticaret Politikaları ve Sınırların İktisadi Rolü

Dış ticaret politikaları, ulusal sınırların iktisadi işlevinin en doğrudan gözlemlendiği politika alanlarından biridir. Gümrük tarifeleri, kotalar ve yaptırımlar aracılığıyla sınırlar, piyasalara erişimi düzenleyen ve ulusal kalkınma stratejilerinin yönünü belirleyen temel iktisat politikası araçları olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda uluslararası iktisat literatüründe yaygın biçimde tartışılan serbest dış ticaret yaklaşımı, sınırların gevşetilmesinin üretim ölçeklerini büyüttüğünü ve piyasa entegrasyonunu artırarak büyüme ve refah potansiyelini güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Buna karşılık korumacı yaklaşımlar, yerli sanayinin korunmasının ve sanayileşmenin erken aşamalarında sınırların daha kısıtlayıcı biçimde düzenlenmesinin kalkınma açısından gerekli olabileceğini savunmaktadır (Novak, 2016; Seyidoğlu, 2020).

Bu ikili yaklaşım, güncel dış ticaret politikalarında da açık biçimde gözlemlenmektedir. ABD'nin 2018 yılında çelik ve alüminyum ithalatına yönelik uyguladığı tarifeler, kısa vadede bazı yerli üreticiler açısından koruyucu etkiler yaratmış olsa da orta ve uzun vadede üretim maliyetlerini artırarak ticari ilişkiler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Flaen ve Pierce, 2019; Becerril Torres vd., 2022). Benzer biçimde, AB ve ABD'nin Rusya'ya yönelik enerji yaptırımları, ulusal sınırların ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesinde stratejik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Culbertson ve Treyger, 2024). Bu örnekler, dış ticaret politikalarının kalkınma ilişkisinin, sınırlar dikkate alındığında, tek yönlü ve otomatik olmadığını; aksine, söz konusu etkilerin duruma, bağlama, sektörel yapıya ve kurumsal kapasiteye bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir.

Sınırlar üzerinden gerçekleşen dış ticareti iktisat politikası perspektifinden ele alan çalışmalar, bu farklılaşmayı daha sistematik biçimde analiz etmektedir. Bu çalışmalar, sınır ticaretinin döviz rejimleri, gümrük düzenlemeleri ve devlet müdahaleleri yoluyla ekonomik büyüme, istihdam ve bölgesel kalkınma üzerinde belirleyici etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Kalaycı ve Kaya, 2024). Bu çerçevede, sınırların piyasa mekanizmalarının dışında kalan pasif unsurlar olarak değil, doğrudan iktisat politikası araçları olarak işlediğine işaret

etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, söz konusu etkilerin her bağlamda aynı yönde ortaya çıkmadığı, sınırların kimi durumlarda üretim ve ticaret ilişkilerini bütünleştirirken kimi durumlarda ise eşitsizlikleri derinleştirebildiği de vurgulanmaktadır (Berberoğlu vd., 2025).

Eleştirel politik iktisat literatürü de, dış ticaret politikalarının bu ikili karakterine özellikle dikkat çekmektedir. Walia (2021), ticaret rejimleri ve yaptırımlar bağlamında ulusal sınırların, küresel kapitalizmin emek ve kaynaklar üzerindeki denetimini yeniden yapılandırabildiğini ve bu süreçte eşitsiz kalkınma ilişkilerini pekiştiren araçlar olarak işlev görebildiğini ileri sürmektedir. Bu eleştirel perspektif, dış ticaret politikalarının yalnızca büyüme oranları ya da dış ticaret hacimleri üzerinden değil, aynı zamanda mekânsal ve toplumsal sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak dış ticaret politikaları, ulusal sınırların piyasa erişimini ve üretim ilişkilerini düzenleyen iktisadi filtreler olarak işleyebilmektedir. Sınırların hangi koşullar altında yerli üretimi ve bölgesel kalkınmayı desteklediği, hangi koşullarda ise dışlama ve eşitsizlikleri yeniden ürettiği, dış ticaret politikalarının tasarımı ve uygulandığı kurumsal bağlama bağlı olarak şekillenmektedir. Bu durum, sınırların kalkınmadaki rolünü tek yönlü bir etki mekanizması olarak değil, bağlamsal ve çok katmanlı bir düzenleyici süreç olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

4.3. Güvenlik-Yatırım Gerilimi ve Sınır Bölgeleri

Sınırlar, güvenlik öncelikleri ile yatırımlar arasındaki gerilimin en görünür biçimde ortaya çıktığı durumlar arasında yer almaktadır. Güvenlik odaklı sınır politikaları, uluslararası ticaret akışlarını, sermaye hareketlerini ve doğrudan yabancı yatırımları etkileyerek sınır bölgelerini kalkınma süreçlerinin dışında bırakabildiği gibi, altyapı yatırımları yoluyla bu bölgeleri ulusal ve bölgesel ekonomilere yeniden eklemleyebilmektedir. Bu nedenle güvenlik ve yatırım politikaları, sınırların kalkınmayı sınırlandıran mı yoksa teşvik eden mi bir işlev üstleneceğini belirleyen ve uluslararası iktisadi entegrasyonun mekânsal koşullarını şekillendiren temel politika alanları arasında yer almaktadır.

Sınır yönetiminin güvenlik boyutu, yalnızca fiziksel kontrol mekanizmalarına indirgenemeyecek ölçüde kurumsal ve yönetsel süreçlerle iç içe geçmiştir. Bigo'nun (1996) AB bağlamında geliştirdiği "güvenlik alanı (security field)" yaklaşımı, ulusal sınır yönetiminin sabit ve çizgisel güvenlik hatları olarak değil, güvenlik profesyonelleri, kurumlar ve çok katmanlı ağlar aracılığıyla sürekli yeniden üretilen yönetim pratikleri olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme literatürüyle kesişmekle

birlikte, güvenliği öncelikle söylemsel bir süreç olarak değil, pratik ve kurumsal ağlar üzerinden analiz etmektedir (Buzan, Wæver ve de Wilde, 1998; Floyd, 2006). Bu çerçevede sınır yönetimi, yalnızca tehdit algılarına tepki veren teknik bir düzenleme alanı olmaktan ziyade, siyasal, kurumsal ve ekonomik ilişkilerle iç içe geçmiş bir yönetim alanı olarak konumlanmaktadır.

O hâlde bu perspektiften bakıldığında, sınırlar yalnızca güvenlik mantığıyla tanımlanan mekânlar olmaktan ziyade, dış ticaret koridorları, lojistik ağlar ve yatırımlar üzerinden işleyen kalkınma süreçleriyle doğrudan bağlantılıdır. Ancak güvenlik kaygılarının ve önceliklerinin baskın hâle geldiği bağlamlarda, sınır bölgeleri çoğu zaman yüksek riskli alanlar olarak kodlanmaktadır. Bu durum da uluslararası yatırım ve ticaret kararlarının ertelenmesine, yeniden yönlendirilmesine ya da sınır bölgelerinin ekonomik dolaşımdan kısmen dışlanmasına yol açabilmektedir.

Söz konusu gerilim, sürdürülebilir kalkınma perspektifinden ele alındığında daha da belirginleşmektedir. Dalby (2020), güvenlik merkezli sınır politikalarının çevresel sürdürülebilirlik ve uzun vadeli kalkınma hedefleriyle sıklıkla çelişebildiğini ileri sürmektedir. Benzer biçimde Towfigh ve Weyl'in (2024) pasaport ve vatandaşlık rejimlerine ilişkin analizleri, bu düzenlemelerin bireylerin yaşam şanslarını küresel ölçekte doğum yerine bağlı olarak yapılandırıldığını ve bu yolla küresel eşitsizlikleri yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçeveden hareketle, söz konusu sınır rejimlerin yalnızca fiziksel hareketliliği değil, küresel emek piyasalarına ve bunlara bağlı sosyo-ekonomik fırsatlara erişimi de dolaylı biçimde etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda güvenlik temelli sınır politikalarının, sınırlar üzerinden yalnızca dolaşımı değil, uluslararası iktisadi katılımın dağılımını da etkileyen daha geniş kurumsal sonuçlar doğurabildiği ileri sürülebilir.

Öte yandan sınır politikalarının yatırımlar dikkate alınarak uygulanması, bağlama bağlı olarak farklı kalkınma sonuçları üretebilmektedir. Örneğin, AB'nin sınır bölgelerinde kurumsal işbirliğini ve bölgesel iktisadi ağları güçlendirmeyi amaçlayan INTERREG programları, bazı bölgelerde sınır-ötesi ekonomik etkileşimi ve bölgesel kalkınmayı destekleyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Paasi ve Prokkola, 2008). Bununla birlikte, sınır yönetiminde güvenlik önceliklerinin baskın olduğu ve kurumsal kapasitenin sınırlı kaldığı bağlamlarda, kamu kaynaklarının öncelikle kontrol ve gözetim işlevlerine yönelmesinin, uzun vadeli altyapı yatırımlarını ve sınır-ötesi iktisadi entegrasyonu dolaylı olarak sınırlayabildiği literatürde tartışılmaktadır (Culbertson ve Treyger, 2024).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, güvenlik ve yatırım politikalarının sınırların kalkınmadaki rolünü otomatik ve tek yönlü biçimde belirlemediği görülmektedir. Aksine bu rol, söz konusu politikaların uluslararası ticaret, yatırım

ve entegrasyon dinamikleriyle kurduğu ilişkiye bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle güvenlik ve yatırım politikaları, sınırların kalkınma açısından kimi koşullarda dışlayıcı, kimi koşullarda ise bütünleştirici roller üstlenmesini mümkün kılan uluslararası iktisadi ve güvenlik süreçleriyle iç içe geçmiş, çok katmanlı düzenleyici filtreler olarak değerlendirilebilir.

4.4. Çevre-İklim Politikaları Bağlamında Sınır Rejimleri

Çevre ve iklim politikaları, sınırların kalkınmadaki rolünü sürdürülebilirlik eksenini üzerinden yeniden çerçeveleyen temel politika alanları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliği, sınırları yalnızca siyasi ya da idari ayrımlar olmaktan çıkararak, ekolojik kırılmalıkların ve kaynak baskılarının yoğunlaştığı mekânlar hâline getirmektedir. Bu durum kalkınma süreçlerini hem doğrudan hem de dolaylı biçimlerde etkilemektedir. Bu açıdan sınırlar, çevresel risklerin ve iktisadi maliyetlerin nasıl paylaştırılacağını belirleyen düzenleyici çerçeveler olarak öne çıkmaktadır.

Çevre-kalkınma ilişkisini ele alan çalışmalar, bu dönüşümü özellikle nüfus hareketleri üzerinden tartışmaktadır. Castles ve Miller (1998), çevresel göçün kalkınma politikalarının ayrılmaz bir bileşeni olarak ele alınması gerektiğini vurgulamış ve afetler ve çevresel bozulmaların emek hareketliliği üzerindeki etkilerine dikkat çekmiştir. Culbertson ve Treyger (2024) tarafından yapılan değerlendirmeler ise afet sonrası göçlerin sınır rejimleri üzerinde baskı yaratarak, kamu harcamaları, sosyal altyapı ve istihdam piyasaları üzerinden kalkınma süreçlerini zorladığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, çevresel şokların sınırlar aracılığıyla ulusal ve bölgesel iktisadi dengelere nasıl yansıdığını göstermektedir.

Doğal kaynakların küresel yönetimi, çevresel politikaların kalkınma ile kesiştiği bir diğer önemli alanı oluşturmaktadır. Novak (2016), su, enerji ve diğer doğal kaynakların sınır-aşan niteliğinin, kalkınma ölçeklerini ve politika koordinasyonunu yeniden tanımladığını belirtmektedir. Bu çerçevede doğal kaynakların paylaşımı, yalnızca teknik bir yönetim meselesi olarak değil; ayrıca üretim süreçleri, enerji güvenliği ve bölgesel iktisadi entegrasyon açısından da belirleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu da, sınır-ötesi çevresel işbirliklerinin uygun kurumsal çerçeveler altında, mekânsal adalet ve bölgesel kalkınma açısından olumlu sonuçlar üretebileceğini göstermektedir (Paasi ve Prokko, 2008).

Buna karşılık eleştirel literatürde, çevre ve iklim politikalarının nötr ya da çevresel etkiler üretmediğine dikkat çeken çalışma da mevcuttur. Örneğin Walia (2021), sınırların ve çevresel yönetim pratiklerinin, kapitalist birikim süreçleriyle iç içe geçtiğini ve bu yolla kaynak çıkarımı, çevresel yıkım ve

iklim krizinin maddi maliyetlerinin sıklıkla sömürgeleştirilmiş mekânlara, sınır bölgelerine ve kırılgan topluluklara yöneltildiğini tartışmaktadır. Bu yaklaşım, çevresel düzenlemelerin ve iklim politikalarının etkilerinin yalnızca ekolojik sonuçlar üzerinden değil, emek rejimleri, mekânsal dışsallaştırma ve eşitsiz kalkınma dinamikleri bağlamında birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, çevre ve iklim politikalarının sınırların kalkınmadaki rolünü otomatik ve tek yönlü biçimde belirlemediği görülmektedir. Aksine bu rol, çevresel düzenlemelerin doğal kaynak yönetimi, altyapı yatırımları ve kurumsal koordinasyon mekanizmalarıyla nasıl ilişkilendirildiğine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu çerçevede çevre ve iklim politikaları, sınırların kalkınmadaki işlevini normatif bir çerçeveden ziyade, iktisadi ve kurumsal bağlama duyarlı düzenleyici filtreler olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

4.5. Sosyal Politikalar ve Sınır-Ötesi İşbirlikleri

Sosyal politikalar ve sınır-ötesi işbirlikleri, sınırların kalkınmadaki rolünün yalnızca ekonomik büyüme göstergeleriyle sınırlı olmayan, toplumsal kapsayıcılık ve refahın dağılımıyla ilişkili boyutlara da sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Chamusca, 2024). Sınır bölgelerinde yaşayan yerel nüfusun ve göçmenlerin refah düzeyleri, sosyal haklara erişim, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları ile istihdam imkânları gibi unsurlar, kalkınma süreçlerinin kapsayıcı mı yoksa dışlayıcı mı bir karakter kazanacağını belirleyen temel politika alanları arasında yer almaktadır (Nagy, 2020). Bu çerçevede sınırların, yalnızca sınır hareketliliğini düzenleyen idari hatlar olmadığı, aynı zamanda sosyal ve refah politikalarının kapsamını ve uygulanma biçimini şekillendiren kurumsal çerçeveler olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

Bu çerçevedeki sosyal politika literatürü, entegrasyon ve sosyal haklara erişimin kalkınma üzerindeki etkilerine özellikle dikkat çekmektedir. Castles (2008), göçmenlere yönelik entegrasyon politikalarının toplumsal uyum ve sosyal bütünleşme açısından önemine dikkat çekerken, bu süreçlerin uzun vadede iktisadi sonuçlarla ilişkilendirilebileceğine işaret etmektedir. Buna karşılık Preibisch ve Otero (2014), geçici göçmen işçilerin sosyal koruma mekanizmalarından dışlanmasının, emek piyasalarında güvencesizliği artırarak kalkınma kazanımlarını zayıflattığını göstermektedir. Bu çalışmalar, sosyal politikaların sınırlar üzerinden emek piyasalarına nasıl yansıdığına ve kalkınmanın toplumsal boyutuyla nasıl ilişkilendiğine dair önemli dolaylı da olsa bulgular sunmaktadır.

Sınır rejimlerinin hangi koşullarda sosyal haklara erişimi genişleterek kalkınmayı desteklediği ve hangi koşullarda dışlanma ile güvencesizliği derinleştirdiği, politika tasarımı, kurumsal kapasite ve uluslararası işbirliği mekanizmalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla sosyal politikalar, sınırların kalkınma üzerindeki etkilerini yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda insani ve toplumsal boyutlarıyla birlikte değerlendirmeyi mümkün kılan çok katmanlı düzenleyici alanlar olarak öne çıkmaktadır.

5. Kalkınma ve Sınırlar: Seçilmiş Uygulamalar

Önceki paragraflarda tartışılan göç, ticaret, güvenlik, çevre ve sosyal politikalar, kalkınma ile sınırlar arasındaki ilişkiyi kavramsal düzeyde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu politika alanlarının somut kalkınma sonuçları farklı coğrafyalarda ve tarihsel bağlamlarda değişken biçimlerde tezahür edebilmektedir. Başka bir ifadeyle, sınırların kalkınmaya nasıl aracılık ettiği yalnızca politikaların içeriğine değil, bu politikaların hangi kurumsal ve yönetsel koşullar altında uygulandığına da bağlıdır. Bu bölümde, farklı ülke ve bölge örnekleri üzerinden kalkınma ve sınırlar ilişkisi pratik düzeyde ele alınmakta; teorik çerçeveler ile uygulamadaki sonuçlar arasındaki uyum ve gerilim noktaları tartışılmaktadır.

Kalkınma ve sınırlar arasındaki ilişki uzun süre ikincil bir mesele olarak görülümüş; ekonomi çoğunlukla “ulusal” ölçeklerde okunmuş, sınır çizgisi ise güvenlik ve egemenlik kategorileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak son dönemde sınırların ekonomik ve toplumsal sonuçlarının daha görünür hâle gelmesiyle birlikte bu ilişki doğrudan tartışma konusu olmuştur. Novak (2016), kalkınmanın tarihsel ve güncel seyrinin devlet-merkezli sınır haritalarıyla “ayrılmaz biçimde iç içe” olduğunu vurgulayarak, sınır çalışmaları ile kalkınma çalışmaları arasında sistematik bir diyalog kurulması gerektiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Paasi (2005), ulusal sınırların küreselleşme ve bölgesel bloklar (AB, NAFTA/USMCA, MERCOSUR, APEC) bağlamında yalnızca güvenlik değil, kalkınmanın ölçeksel ve mekânsal mantığı açısından da belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşımlar, sınırların kalkınma süreçleriyle ilişkisini yalnızca engel ya da geçiş noktası metaforlarıyla sınırlamadan, kurumsal ve mekânsal düzenlemeler bağlamında ele almayı mümkün kılmaktadır.

İktisadi literatür bu bağıntıyı çeşitli ampirik bulgularla desteklemektedir. Doğu Afrika’da Kenya-Uganda sınırında yapılan araştırmalar, açık sınır politikalarıyla desteklenen sınır-ötesi ticaretin uzun vadeli büyümeyi teşvik edebildiğini, yüksek tarifelerin ise bu potansiyeli sınırladığını göstermektedir (Utouh, 2025). Çin örneği, doğal engeller bulunmamasına rağmen idari sınırlar etrafında ortaya çıkan keskin ekonomik süreksizliklerin, kalkınma sonuçlarının

büyük ölçüde politika farklılıklarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır (Redding ve Sturm, 2008; Guo ve Minier, 2021). AB'deki INTERREG gibi programlar aracılığıyla sınırların “engel etkisinin” azalması ise mal, hizmet ve bilgi akışlarını hızlandırarak sınır bölgelerinde uzun dönemli kalkınma süreçlerini desteklemiştir (Chirodea, 2021; McCall, 2013). Bu bulgular, bölgesel entegrasyonun ölçek ekonomileri ve işlem maliyetleri üzerinden büyüme süreçleriyle ilişkilendirilebileceğine dair erken iktisadi tartışmalarla temas etmektedir (Balassa, 1961).

Küreselleşme tartışmaları, sınırların kalkınma üzerindeki etkilerinin tek yönlü olmadığını daha da görünür kılmaktadır. Bhagwati (2004), sınırların “mallar ve sermaye için geçirgen, emek için ise görece geçirimsiz” hâle gelmesinin seçici bir küreselleşme ürettiğini ve bunun kalkınma süreçlerinde asimetrisi doğurduğunu ileri süren argümanlar ortaya koymaktadır. Diener ve Hagen (2009) de, AB bağlamında iç sınırların işlem maliyetlerini düşürerek fırsatlar yarattığını, buna karşılık olarak da dış sınırların üyelik-dışı bölgelerde yeni dışlayıcılık biçimleri ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Benzer biçimde NAFTA/USMCA'nın Meksika-ABD sınırında üretim ağlarını güçlendirmesi (Villarreal, 2024) ile kurumsal uyum eksiklikleri nedeniyle MERCOSUR'un daha sınırlı kalkınma etkileri üretmesi (Gezmiş, 2016; Chirodea, 2021) birlikte değerlendirildiğinde, kalkınma sonuçlarının yalnızca politika tercihi değil, uygulama kapasitesine ve kurumsal eşgüdümüne de bağlı olduğu görülmektedir.

Diğer yandan, sınır yönetiminin biçimi, kalkınma süreçleriyle kurduğu ilişki bakımından farklı sonuçlar üretebilmektedir. AB'nin INTERREG programları, sınır bölgelerini altyapı ve kurumsal eşgüdüm yatırımlarıyla büyüme eksenine dâhil ederken (Chirodea, 2021; McCall, 2013), genişleme çevresindeki zayıf yönetim kapasitesi ve hukuki uyumsuzluklar bu potansiyeli sınırlandırabilmektedir (European Commission, 2021). Covid-19 döneminde uygulanan karantina rejimleri, ticaret politikalarıyla birleşerek fiili bir “örtük korumacılık” işlevi görmüş; Avustralya örneği sınırların çok noktalı ve risk-odaklı yönetim alanları olarak yeniden üretildiğini göstermiştir (Muller vd., 2009). Buna karşılık Benelüks ve İskandinavya gibi bölgelerde sınırların görece açılması, ikiz şehirler ve “bridge regions” aracılığıyla girişimciliği ve işgücü hareketliliğini artırarak bölgesel inovasyonu desteklemiştir (Chirodea, 2021; McCall, 2013).

Güvenlik ve çatışma bağlamında sertleşen sınırlar ise kalkınma maliyetlerini hızla artırmaktadır. Buzan ve Wæver (2003), militarize sınırların kaynak tahsisini güvenlik sektörüne yönlendirdiğini ve bunun uzun vadeli büyüme üzerinde baskı yaratabildiğini ortaya koymaktadır. Balkan deneyimi, sınır yeniden çizim süreçlerinin ekonomik çöküş ve uzun süreli toparlanma maliyetleri doğurabildiğini; buna karşılık sınır-ötesi işbirliğinin istikrar yoluyla

kalkınmayı destekleyebildiğini göstermiştir (World Bank, 2000; McCall, 2013). İsrail-Filistin sınırındaki bariyerlerin Gazze'nin ekonomik izolasyonunu derinleştirmesi (UN OCHA, 2022; UN OCHA, 2023) ve Hindistan-Pakistan sınırındaki militarizasyonun bölgesel ticaret ve yatırım olanaklarını sınırlaması (Diener ve Hagen, 2009), güvenlikleştirilmiş sınır rejimlerinin kalkınma üzerindeki maliyetlerini somut biçimde ortaya koymaktadır. Ayrıca dışsallaştırma uygulamalarının kalkınma yardımlarını göç ve sınır güvenliği koşullarına bağlaması, yeni bağımlılık ilişkileri üretmekte ve güvenlik-kalkınma eklemlenmesine ilişkin pratik ikilemleri derinleştirmektedir (Cobarrubias ve Novak, 2025). Bu çerçevede, Drèze ve Sen'in (1996) askerî harcamalar ile sosyal yatırımlar arasındaki gerilime ilişkin uyarıları, güvenlik önceliklerinin kamu kaynaklarının tahsisi üzerindeki dolaylı etkilerini hatırlatmaktadır.

Enerji ve su gibi sınır-aşan kaynaklar da sınırların kalkınmadaki rolünü çarpıcı biçimde somutlaştırmaktadır. "Hidro-hegemonya" yaklaşımı, güç asimetrisinin sınır-aşan su anlaşmalarını nasıl şekillendirdiğini ve bunun daha zayıf kıyıdaş ülkelerde kalkınma alanını daraltabildiğini göstermektedir (Zeitoun ve Warner, 2006). Benzer biçimde enerji koridorları ve enerji yatırımları geliri artırma potansiyeli taşıırken aynı zamanda politik şoklara duyarlılığı da artırmaktadır. Örneğin, Rusya-AB doğalgaz hatları ya da Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, sınırların kalkınmanın mekânsal dağılımını ve risk profilini nasıl etkileyebildiğine dair güncel örnekler sunmaktadır (Diener ve Hagen, 2009; Chirodea, 2021).

Bu bilgiler ışığında, sınırların kalkınma süreçlerinde yalnızca sonuçları etkileyen dışsal koşullar değil, bizzat kalkınmanın yönünü ve hızını şekillendiren aktif yapılar olduğunu söylenebilir. Sınırların ekonomik, siyasal ve toplumsal işlevleri bağlama göre yeniden tanımlanırken, kalkınma da tekil bir hedef olmaktan çıkıp çok aşamalı bir müzakere alanına dönüşmektedir. Bu nedenle sınırlar, kalkınmayı sınırlayan çizgilerden ziyade, doğru kurumsal düzenlemeler altında yeni olanaklar ve kırılmalıklar üreten mekânsal süreçler olarak düşünülmelidir.

6. Sonuç ve Tartışma

Kalkınma ve sınırlar arasındaki ilişki, ne yalnızca coğrafi bir zorunlulukla ne de tamamen politik tercihlerle açıklanabilir. Literatür, sınır bölgelerinin kalkınma sonuçlarının coğrafyanın kendisinden çok benimsenen politikalarla bağlı olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, sınırlar kendi başlarına kalkınmayı engelleyen ya da teşvik eden unsurlar değil; onları yöneten kurumsal düzenlemelerin ve politik tercihlerin bir yansımasıdır (Prescott ve Triggs, 2008; Villarreal, 2024). Bu çerçevede kapsayıcı kalkınma, sınırların yalnızca güvenlik hatları olarak değil, ekonomik fırsat ve toplumsal bütünleşmenin alanları olarak tasarlanmasını gerektirmektedir.

Bu bölümde ortaya konan temel analitik çerçeve, sınırların kalkınma üzerindeki etkisinin ne doğrudan ne de evrensel olduğudur. Aksine sınırlar, uluslararası iktisatta ticaret, emek hareketliliği ve politika entegrasyonu gibi temel mekanizmalar üzerinden işleyen, bağlama, kurumsal kapasiteye ve siyasal tercihlere duyarlı çok katmanlı iktisadi filtreler olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, sınırları ne mutlak engeller ne de otomatik kalkınma araçları olarak ele alan indirgemeci okumaların ötesine geçmeyi mümkün kılmaktadır.

Nitekim uygulama örnekleri, bu ikili doğayı açık biçimde ortaya koymaktadır. Başarılı sınır-ötesi işbirliği programları, sınırların yatırımı, altyapı gelişimini ve işgücü hareketliliğini destekleyen birer kalkınma kaynağına dönüşebileceğini göstermektedir (Villarreal, 2024; Zeitoun ve Warner, 2006). AB'nin INTERREG programları ya da Doğu Afrika'daki sınır-ötesi ticaret girişimleri, uygun biçimde tasarlanan politikaların sınırları engel olmaktan çıkarak bölgesel kalkınmanın itici gücü haline getirebileceğini ortaya koymaktadır (Chirodea, 2021; McCall, 2013). Buna karşılık, yetersiz altyapı yatırımları, katı gümrük rejimleri ve güvenlik odaklı sınır yönetimi pratikleri, sınır bölgelerindeki büyüme potansiyelini ciddi biçimde sınırlayabilmektedir (Zeitoun ve Warner, 2006; Diener ve Hagen, 2009). Bu bulgular, sınırların kalkınma üzerindeki etkisinin doğrudan değil, yönetim biçimine bağlı olarak şekillendiğini teyit etmektedir.

Bu uygulama örnekleri birlikte değerlendirildiğinde üç analitik sonuç öne çıkmaktadır. Birincisi, sınırların kalkınma üzerindeki etkileri bağlamsaldır. Dolayısıyla benzer açıklık ya da entegrasyon rejimleri, kurumsal kapasite ve sosyo-politik koşullara bağlı olarak farklı kalkınma sonuçları üretebilmektedir (Chirodea, 2021; McCall, 2013). İkincisi, “engel etkisi” büyük ölçüde kalıcıdır. Çünkü uluslararası sınırlar hâlen ticaret, sermaye ve işgücü akışlarını parçalayarak uzmanlaşma ve yenilik kanallarını sınırlamaktadır (Redding ve Sturm, 2008; Guo ve Minier, 2021). Üçüncüsü ise sınırların normatif ve kurumsal tasarımlar olduğuna ilişkin değerlendirmedir. Karantina, dışsallaştırma ve güvenlik alanları oluşturma gibi pratikler kalkınma söylemleriyle eklemlenerek kimin hareket edebileceğini, hangi akışların meşru sayılacağını ve hangi bölgelerin “yatırım yapılabilir” olarak tanımlanacağını etkilemektedir (Muller vd., 2009; Cobarrubias ve Novak, 2025; Novak, 2016). Son kertede temel mesele, sınırların varlığından ziyade nasıl yönetildiği ve bu yönetimin piyasa erişimini, sosyal kapasiteyi ve güvenlik dengesini nasıl kurduğu ile ilgilidir.

Bu noktada tartışma, sınırların kalkınma için bir “engel” mi yoksa bir “araç” mı olduğuna indirgenemez. Asıl mesele, sınırların hangi bağlamda, hangi işbirliği mekanizmalarıyla ve hangi normatif tasarımlar çerçevesinde işlediğidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi İsrail-Filistin ya da Hindistan-Pakistan

sınırları örneklerinde görüldüğü üzere, güvenlik odaklı sert sınırlar uzun vadeli ekonomik maliyetler üretirken, AB içindeki ikiz şehir bölgeleri, sınır-aşan üretim ağları ve enerji koridorları, sınırların kalkınmayı hızlandıran ağlara dönüşebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla kalkınmanın geleceği, sınırların tamamen ortadan kalkmasında değil, onların adalet, güvenlik ve işbirliği eksenlerinde nasıl yeniden tasarlandığında yatmaktadır.

O halde sınırlar, kalkınma açısından hem zorunlu bir kurumsal çerçeve hem de sürekli müzakere edilen bir politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınırlar bir yandan yurtiçi ve uluslararası siyasetin, ticaretin, sermayenin ve göçün yönünü belirlerken diğer yandan güvenlik, sürdürülebilirlik ve toplumsal kapsayıcılık üzerinde belirleyici etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle kalkınma ve sınırlar arasındaki ilişkinin temel sorusu, sınırların varlığı ya da yokluğu değil; aksine sınırların nasıl işlediği ve kimin için işlediğidir.

Özetle bu bölümde, uluslararası iktisat literatürüne, sınırları ticaret hacimleri ya da büyüme oranlarıyla sınırlı biçimde ele alan yaklaşımların ötesinde emek hareketliliği, kurumsal kapasite ve politika entegrasyonu eksenlerinde birlikte değerlendiren bütüncül bir bakış açısı sunmayı amaçlanmıştır. Bu açıdan sınır yönetiminin geleceğinin yalnızca güvenlik kaygılarına bağlı olmadığı aynı zamanda ekonomik fırsatlar, toplumsal bütünleşme ve çevresel sürdürülebilirlik arasında kurulan dengeli kalkınma vizyonlarına bağlı olduğu söylenebilir.

Referanslar

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. New York: Crown Business.
- Adamson, F. B. (2006). *Crossing borders: International migration and national security*. *International Security*, 31(1), 165–199. <https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.1.165>
- Agnew, J. (2008). Borders on the mind: Re-framing border thinking. *Ethics & Global Politics*, 1(4), 175–191. <https://doi.org/10.3402/egp.v1i4.1892>
- Balassa, B. (1961). *The theory of economic integration*. Homewood, IL: Richard D. Irwin.
- Balibar, É. (2002). *Politics and the other scene*. London: Verso.
- Becerril Torres, O. U., Munguía Vázquez, G., & Wieloch, J. (2022). The effects of US import tariffs on steel and aluminum imports from Mexico. *Journal of International Studies*, 15(4), 165–179. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2022/15-4/10>
- Berberoglu, M., Şimşek, O., Adalı, Z., & Şakı, M. (2025). *The impact of exchange rate fluctuations on border trade and regional development: The case of Artvin*. *Academic Review of Economics and Administrative Sciences*. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1811113>
- Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Bigo, D. (1996). EU police cooperation: National sovereignty framed by European security? In *Security versus justice?* (pp. 92–107).
- Brambilla, C. (2014). Exploring the critical potential of the borderscapes concept. *Geopolitics*, 20(1), 14–34. <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.884561>
- Brown, W. M., Dar-Brodeur, A., & Tweedle, J. (2020). *Firm networks, borders, and regional economic integration*. *Journal of Regional Science*, 60(2), 374–395. <https://doi.org/10.1111/jors.12456>
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. Berkeley: University of California Press.
- Casas-Cortes, M., Cobarrubias, S., & Pickles, J. (2015). Riding routes and itinerant borders: Autonomy of migration and border externalization. *Antipode*, 47(4), 894–914. <https://doi.org/10.1111/anti.12148>
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Castles, S., & Delgado Wise, R. (2008). *Migration and development: Perspectives from the South* (1st ed.). International Organization for Migration. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3346.6483>

- Castles, S., & Miller, M. J. (1998). *The age of migration: International population movements in the modern world*. London: Macmillan.
- Chamusca, P. (2024). Territorial cooperation and cross-border development: Evidence from Spain–Portugal cooperation programmes. *Social Sciences*, 13(2), 108. <https://doi.org/10.3390/socsci13020108>
- Chirodea, F. (2021). *The issue of border regions in the context of deepening the European integration process*. In F. Chirodea, C. V. Toca, L. Soproni, A. Stoica, & K. Czimre (Eds.), *Europe in a changing world: Opportunities and challenges*. Oradea University Press. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/76830>
- Choromides, C. (2004). *The challenges and prospects of South Eastern Europe towards regional and European integration: An approach for development, peace and security in South Eastern Europe*. *Journal of Peace, Conflict and Development*. University of Bradford. <https://www.bradford.ac.uk/library/library-resources/journal-of-peace-conflict-and-development/SoutheastEuropean-Reconstruction.pdf>
- Civan, A., & Gökalp, A. (2011). Göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliği sorunları. *Çalışma ve Toplum*, 4(31), 27–45.
- Cobarrubias, S., & Novak, P. (2025). Embedding externalisation: How bordering practices transform places. *International Migration*. <https://doi.org/10.1080/14650045.2024.2409857>
- Culbertson, S., & Treyger, E. (2024, September 20). *Immigration and border control explained: What Americans need to know*. RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/09/immigration-and-border-control-explained-what-americans.html>
- Czaika, M., & Hobolth, M. (2016). Do restrictive asylum and visa policies increase irregular migration into Europe? *European Union Politics*, 17(3), 345–365. <https://doi.org/10.1177/1465116516633299>
- Dalby, S. (2020). *Anthropocene geopolitics: Globalization, security, sustainability*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Diener, A. C., & Hagen, J. (2009). Theorizing borders in a ‘borderless world’: Globalization, territory and identity. *Geography Compass*, 3(3), 1196–1216. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00230.x>
- Drèze, J., & Sen, A. (1996). *India: Economic development and social opportunity*. Oxford: Oxford University Press.
- European Commission. (2021). *Analysis of cross-border obstacles between EU Member States and enlargement countries* (Final report). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2776/164787>
- European Parliament. (2023a). *The EU-UK Trade and Cooperation Agreement two yearson: Unpacking early evidence* (EPRS Study). European Parliament Research Service.

- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/747433/EPRS_STU\(2023\)747433_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/747433/EPRS_STU(2023)747433_EN.pdf)
- European Parliament. (2023b). *Report on the implementation of the EU-UK Trade and Cooperation Agreement* (A9-0331/2023). European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0331_EN.html
- Flaaten, A., & Pierce, J. R. (2019). *Disentangling the effects of the 2018-2019 tariffs on a globally connected U.S. manufacturing sector* (FEDS Working Paper No. 2019-086). Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://doi.org/10.17016/FEDS.2019.086>
- Floyd, R. (2006). Securitization and the function of functional actors. *Security Dialogue*, 37(3), 349–370. <https://doi.org/10.1177/0967010606067353>
- Guo, H., & Minier, J. (2021). *Borders, geography, and economic activity: The case of China*. *Regional Science and Urban Economics*, 90, Article 103700. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2021.103700>
- Keohane, R., & Nye, J. (2012). *Power and Interdependence*. Longman, pp. 25-26.
- Keseljovic, A., Nikolic, S., & Spruk, R. (2025). *Ethnic conflicts, civil war and economic growth: Region-level evidence from former Yugoslavia*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2505.02431>
- Kolossov, V. (2005). Border studies: Changing perspectives and theoretical approaches. *Geopolitics*, 10(4), 606–632. <https://doi.org/10.1080/14650040500318415>
- Krugman, P. (1991). *Geography and trade*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lewis, W. A. (1954). *Economic development with unlimited supplies of labour*. The Manchester School, 22(2), 139–191. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>
- List, F. (1841). *Das nationale System der politischen Ökonomie*. Stuttgart: J. G. Cotta.
- Massey, D. S., Durand, J., & Pren, K. A. (2016). *Why border enforcement backfired*. *American Journal of Sociology*, 121(5), 1557–1600. <https://doi.org/10.1086/684200>
- Mbembe, A. (2001). *On the postcolony*. Berkeley: University of California Press.
- McCall, C. (2013). *European Union cross-border cooperation and conflict amelioration*. *Space and Polity*, 17(2), 197–216. <https://doi.org/10.1080/13562576.2013.817512>
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as method, or, the multiplication of labor*. Durham, NC: Duke University Press.
- Muller, S., Power, E. R., Suchet-Pearson, S., Wright, S., & Lloyd, K. (2009). *“Quarantine matters!”: Quotidian relationships around quarantine in Australia’s northern borderlands*. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41(4), 780–795. <https://doi.org/10.1068/a40196>

- Nagy, I. (2020). Cross-border cooperation on the external borders of the EU and the impact of received EU CBC funds on AP Vojvodina/Serbia. *Belgeo*, 4. <https://doi.org/10.4000/belgeo.38732>
- Naples, N. A., & Bickham Mendez, J. (Eds.). (2015). *Border politics: Social movements, collective identities, and globalization*. New York: University Press.
- Newman, D. (2006a). The lines that continue to separate us: Borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography*, 30(2), 143–161. <https://doi.org/10.1191/0309132506ph599xx>
- Newman, D. (2006b). *The resilience of territorial conflict in an era of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Novak, P. (2011). The flexible territoriality of borders. *Geopolitics*, 16(4), 741–767. <https://doi.org/10.1080/14650045.2010.494190>
- Novak, P. (2016). Placing borders in development. *Geopolitics*, 21(3), 483–512. <https://doi.org/10.1080/14650045.2015.1118378>
- Novak, P. (2017). *Back to Borders. Political Geography*, 9–11.
- Ohmae, K. (1990). *The borderless world: Power and strategy in the interlinked economy*. New York: Harper Business.
- Paasi, A. (2005). Generations and the 'development' of border studies. *Geopolitics*, 10(4), 663–671. <https://doi.org/10.1080/14650040500318563>
- Paasi, A., & Prokkola, E. K. (2008). *Territorial dynamics, cross-border work and everyday life in the Finnish–Swedish border area*. *Space and Polity*, 12(1), 13–29. <https://doi.org/10.1080/13562570801969366>
- Paul, O. (2024). *Gendered vulnerability in necropolitical bordering: An analysis of how border regimes produce differentiated risks and exposure based on gender*. *Gender & Society*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/08912432241263583>
- Polanyi, K. (1944). *The great transformation: The political and economic origins of our time*. New York: Rinehart.
- Preibisch, K., & Otero, G. (2014). Does citizenship status matter in Canadian agriculture? Workplace health and safety for migrant and immigrant laborers. *Rural Sociology*, 79(2), 174–199. <https://doi.org/10.1111/ruso.12043>
- Prescott, V., & Triggs, G. (2008). *International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography*. Leiden: Martinus Nijhoff.
- Redding, S. J., & Sturm, D. M. (2008). The costs of remoteness: Evidence from German division and reunification. *American Economic Review*, 98(5), 1766–1797. <https://doi.org/10.1257/aer.98.5.1766>
- Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. London: John Murray.

- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R. W., Fabry, V. J., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P., & Foley, J. A. (2009). *A safe operating space for humanity*. *Nature*, 461(7263), 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Rodrik, D. (2000). How far will international economic integration go? *Journal of Economic Perspectives*, 14(1), 177–186. <https://doi.org/10.1257/jep.14.1.177>
- Rodrik, D. (2011). *The globalization paradox: Democracy and the future of the world economy*. New York: W. W. Norton & Company.
- Rostow, W. W. (1960). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rudolph, C. (2005). *Sovereignty and territorial borders in a global age*. *International Studies Review*, 7(1), 1–20. <https://doi.org/10.1111/j.1521-9488.2005.00455.x>
- Rumford, C. (2006). Theorizing borders. *European Journal of Social Theory*, 9(2), 155–169. <https://doi.org/10.1177/1368431006063330>
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Sassen, S. (2006). *Territory, authority, rights: From medieval to global assemblages*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schmook, B., Madero, S., Calmé, S., White, R., Radel, C., Carte, L., Casanova, G., Castelar Cayetano, J. D., & Joo Chang, J. C. (2022). *The border-development-climate change nexus: Precarious campesinos at the Selva Maya Mexico–Guatemala border*. *Borders in Globalization Review*, 3(2), 38–52. <https://doi.org/10.18357/bigr32202220358>
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
- Seyidoğlu, H. (2020). *Uluslararası iktisat: Teori – politika – uygulama* (22. baskı). Yazarın Kendi Yayını.
- Spivak, G. C. (1988). *Can the subaltern speak?* In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). Urbana: University of Illinois Press.
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2015). *Economic development* (12th ed.). Boston: Pearson.
- Towfigh, E. V., & Weyl, N. (2024). *Borders, citizenship, and global inequality: What barriers, pushbacks, and passport controls reveal about our understanding of the equality of humankind*. *German Law Journal*, 26(1), 22–42. <https://doi.org/10.1017/glj.2024.39>

- U.S. International Trade Commission [USITC]. (2025). *USMCA automotive rules of origin: Economic impact and operation* (Investigation No. 332-585). USITC. <https://www.usitc.gov/publications/332/pub5642.pdf>
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [UN OCHA]. (2023, January 25). *Humanitarian needs overview 2023: Occupied Palestinian territory*. <https://www.ochaopt.org/content/humanitarian-needs-overview-2023>
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [UN OCHA]. (2022). *Fact sheet: The humanitarian impact of 20 years of the Barrier*. <https://www.ochaopt.org>
- Utouh, H. (2025). Is cross-border trade necessary for regional economic growth? Analysis on selected East African member states. *Journal of Policy and Development Studies*, 18(2), 83–95. <https://doi.org/10.4314/jpds.v18i2.6>
- Van Houtum, H. (2005). The geopolitics of borders and boundaries. *Geopolitics*, 10(4), 672–679. <https://doi.org/10.1080/14650040500318522>
- Villarreal, M. A. (2024). *The United States–Mexico–Canada Agreement (USMCA)* (CRS Report No. R44981). Congressional Research Service. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44981>
- Walia, H. (2021). *Border and rule: Global migration, capitalism, and the rise of racist nationalism*. Chicago: Haymarket Books.
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. New York: Academic Press.
- World Bank. (2000). *The road to stability and prosperity in South Eastern Europe: A regional strategy paper*. World Bank.
- Yuval-Davis, N. (1993). Gender and nation. *Ethnic and Racial Studies*, 16(4), 621–632. <https://doi.org/10.1080/01419870.1993.9993800>
- Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony: A framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460. <https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>

